

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ В УКРАЇНІ: ВЕКТОРИ ТА СУПЕРЕЧЛИВОСТІ

Герасименко Л. В., Козаченко Г. В.

ВСТУП

Зміст загальнонаукового поняття «розвиток» за обсягом є дуже широким. Його дослідження розпочали ще у Давній Греції (уявлення Анаксимандра, Емпедокла, Демокрита про розвиток як зміну частини буття, Аристотеля, який розглядав розвиток як принцип, за яким сутність явища є необхідним елементом системи цілого, Плотіна, який увів поняття «еманація» – зворотного до еволюції процесу, протягом якого поступово погіршується стан об'єктів та явищ)¹, активізувалися в німецькій філософії (наукові праці Г. Лейбніца, ідея «природної історії неба» І. Канта, діалектика – учення Г. В.Ф. Гегеля про загальний розвиток духу)².

З часом розвиток перетворився на основоположну категорію у багатьох науках, у тому числі і в економіці, де як загальноекономічна категорія утворився завдяки проекції загальнонаукового розуміння розвитку на об'єкти економічної науки³.

Узагальнення численних визначень поняття «розвиток об'єкта» дозволяють сформулювати його в такий спосіб: розвиток об'єкта – це його поступовий перехід до якісно нового стану, в якому в об'єкта змінюються властивості, збільшуються можливості, що позначається на якості його функціонування та здатності виконувати своє призначення.

Якісно новий стан об'єкта не завжди є кращим за попередній, він може бути, за Плотіном, і гіршим, хоча інтуїтивне сприйняття розвитку завжди пов'язано з поліпшенням стану об'єкта і появою в нього нових можливостей.

Розвиток будь-якого об'єкта як його поступовий перехід до якісно нового стану відбувається завдяки змінам в об'єктові, які можуть відбуватися еволюційно (тобто некеровано і неконтрольовано) або бути

¹ Адо П. Що таке антична філософія? / пер. з франц. С. Л. Йосипенка. Київ : Новий Акрополь, 2014. 428 с.

² Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу. Київ : ЦУЛ, 2006. 572 с.

³ Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія. Харків : АдВА™, 2010. 352 с. С. 59.

результатом ухвалення та виконання рішень щодо розвитку об'єкта (керований та контрольований розвиток).

Тривалі та численні дослідження розвитку різноманітних об'єктів в економічній науці (держави, національної економіки, галузі, регіону, підприємства) зумовили виникнення конкретних видів розвитку, серед яких найбільшу увагу приділено сталому розвитку.

У широкому сенсі сталий розвиток (sustainable development) – це розвиток, при якому задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, тобто розвиток, що дозволяє задовольнити потреби сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь.

Основою сталого розвитку суспільства становить збалансованість його економічних та екологічних інтересів, порушення якої призводить до погіршення якості життя в суспільстві.

Нові орієнтири сталого розвитку (17 цілей та 169 завдань) затверджено на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 р. у підсумковому документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»⁴. Урядом України розроблено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна»⁵, в якій цілі сталого розвитку на 2015–2030 рр. адаптовано для України з урахуванням специфіки національного розвитку.

Зміст категорії «сталий розвиток» щодо економічних об'єктів (національна економіка, галузь, регіон, підприємство) є більш конкретним, оскільки враховує їхні особливості.

Публікації з проблематики сталого розвитку економічних об'єктів в Україні численні. Але такий об'єкт розвитку як місто поки ще не отримав належної уваги вітчизняних дослідників. Проте дослідження сталого розвитку міста в контексті Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» є актуальним, адже Україна – це урбанізована країна (майже 70 % населення останніми роками, до війни, проживало у містах⁶). Саме тому проблематика розвитку міст в Україні потребує дослідження, в ході якого мають бути знайдені відповіді на її важливі питання.

⁴ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁵ Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

⁶ Загальні коефіцієнти природного руху населення за типом місцевості по регіонах у 2021 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/z_koef/arh_zk_pm.html

1. Вектори сталого розвитку міста

Місто є важливим об'єктом розвитку, але об'єктом специфічним, перш за все, завдяки багатоаспектності та багатобічності. Адже місто – це не лише територія, де живуть люди, а й центр економічної активності, культурний центр, місце, де формується ідентичність та спільнота.

Місто – це складна соціально-економічна самодостатня система, здатна до саморозвитку, створена людиною для облаштування своєї життєдіяльності і адаптована до її потреб⁷.

Міста і у світовій історії, і в історії України з моменту їхнього виникнення постійно розвивалися, інша справа, що переважною мірою хаотично, некеровано, неконтрольовано та несистемно, внаслідок чого сформувалося кілька просторових моделей міста – «самоврядне місто», «буржуазне місто», «індустріальне місто». В Україні характерним протягом кількох десятиліть незалежності залишається тип розвитку міст, який назвали «гібридним без чіткого обличчя», який несе відбиток радянської практики містобудування для українських міст⁸.

Причинами стійкості цього типу розвитку міст в Україні фахівці вважають брак керівних принципів містопланування (політика *laissez-faire*), застарілість його інструментів (генеральні плани розвитку міст, що роками не затверджувалися), розмиті ролі державного, приватного та громадянського секторів, а часом відверту та агресивну економічну корупцію. Результатом розвитку вітчизняних міст за цим типом є масове перетворення квартир на перших поверхах на магазини, побудова елітних житлових чи офісних будинків на території колишніх парків чи скверів, незважаючи на протести мешканців, стихійні ринки і МАФи вздовж і біля транспортних вузлів, виніс торгових центрів та житла з низькою щільністю за кільцеву дорогу через неможливість реалізації функцій з великими вимогами до вільного простору в межах адміністративних кордонів міст⁹.

Саме від цього типу розвитку вітчизняних міст має відштовхуватися їхній сталий розвиток, для чого необхідні операціоналізація концептів теорії міста (як наявних, так і нових), пошук та імплементація до діяльності державних та міських органів влади відповідного

⁷ Park R. E. The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. *American Journal of Sociology*. 2015. Vol. 20. № 5. P. 577–612.

⁸ Кошелюк М., Томан У. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>

⁹ Кошелюк М., Томан У. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості.

інструментарію. Адже, за Р. Парком, розвиток міст віддзеркалює розвиток країни в цілому¹⁰.

Розвиток міста, покликаний розв'язати міські проблеми, є одним з центральних положень сучасної теорії міста з її численними відгалуженнями, формування якої розпочалося з визначення просторових закономірностей функціонального зонування міста, дослідження моделей міського розвитку (концентрична, секторальна)¹¹, продовжилося у критичному підході, за яким простір міста є результатом діяльності суспільства, та трансформаційному підході, за яким досліджувати місто потрібно не як статичний об'єкт, а як процес міських змін¹², і зрештою зумовило виникнення положень теоретичного та інституційного характеру зі сталого розвитку міста¹³.

Вихідним у розкритті змісту поняття «сталий розвиток міста» має стати поняття «сталий розвиток населених пунктів», що міститься у Концепції сталого розвитку населених пунктів, ухваленій постановою Верховної Ради України у грудні 1999 р.: соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів¹⁴. Проте з часом виявилися обмеження такого визначення, його розпливчатий та нечіткий характер, що суттєво обмежило його застосування у розкритті змісту поняття «сталий розвиток міста» з урахуванням сучасних реалій.

Отже, сталий розвиток міста – це поступовий керований та контрольований перехід соціально-економічної системи «місто» до її якісно нового стану, в якому система якісніше зможе виконувати своє призначення завдяки суттєвій активізації підприємництва в місті, покращенню якості життя населення та створенню екологічно сприятливого навколишнього середовища.

¹⁰ Park R. E. The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment.

¹¹ Артох Г. О. Концепції міста в працях вчених-урбаністів чиказької школи. Вісник Львів. ун-ту. Сер. соціол. 2008. Вип. 2. С. 347–351. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1848/1911>

¹² Федорів П. Київ – не новий Берлін. Що таке критична теорія міста. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/en/articles/kyiv-ne-novyi-berlin-shcho-take-krytychna-teoriia-mista>

¹³ Мозговий А. А. Сталый розвиток міст: передумови та суперечності: Сталый соціально-економічний та екологічний розвиток: від теорії до практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 13 – 14 листоп. 2014 р. Дніпропетровськ, 2014. С. 58–61.

¹⁴ Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів: постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>

Метою сталого розвитку міста слід вважати якісно новий стан соціально-економічної системи «місто» завдяки створенню якісно нового міського середовища.

Сталий розвиток міста досягається завдяки планованим керованим та контрольованим змінам позитивного характеру у трьох підсистемах соціально-економічної системи «місто» – економічній, соціальній та екологічній. Ці зміни мають бути спрямовані:

в економічній підсистемі – на створення бізнес-середовища (у тому числі інноваційного), в якому вільно та активно можуть розвиватися суб'єкти підприємницької діяльності, розташовані у місті;

у соціальній підсистемі – на створення якісної соціальної інфраструктури міста (комплекс матеріальних об'єктів та соціальних послуг), призначенням якої є посилення комфортності проживання у місті, у тому числі завдяки доступності якісних соціальних послуг для всіх мешканців міста;

в екологічній підсистемі – на збереження природного середовища міста та його відновлення.

Сталий розвиток міста, як і будь-який процес, для досягнення очікуваного результату має здійснюватися за встановленими правилами – принципами.

Принципи сталого розвитку міста, що є результатом адаптації головних принципів концепції сталого розвитку¹⁵, є такими:

задоволення, як мінімум, елементарних потреб мешканців міста у своєчасному отриманні якісних соціальних послуг та створення комфортного для проживання середовища в місті;

забезпечення зростання економіки міста за рахунок інноваційних способів без нанесення шкоди довкіллю міста та комфортності проживання у ньому, збільшення позитивного впливу на ресурси та людей міста (наприклад, шляхом використання міжнародних стандартів, зокрема Global Reporting Initiative (GRI), в рамках якого бізнес-практики суб'єктів підприємництва (особливо великих) аналізуються на основі екологічних, соціальних та управлінських показників – ESG)¹⁶;

забезпечення збалансованості сталого розвитку міста за його трьома векторами без необґрунтованого надання переваги одному з них.

Таким чином, сталий розвиток міста – це складний процес, що має здійснюватися за трьома взаємопов'язаними векторами – розвиток економіки міста, покращення якості життя населення та збереження

¹⁵ Цілі сталого розвитку: Україна.

¹⁶ About GRI. URL: <https://www.globalreporting.org/about-gri/>

довкілля, зміни за якими мають забезпечити результат сталого розвитку – перехід соціально-економічної системи «місто» до якісно нового стану.

Але проблема полягає у тому, що позначені вектори розвитку, хоча і взаємопов'язані, але відрізняються за цілями, що викликає певну їхню суперечливість. Так, зростання економічної активності в місті лише частково вплине на розв'язання проблем, які існують у соціальній сфері міста, і з великою ймовірністю сприятиме виникненню проблем у довкіллі, які погіршуватимуть якість життя у місті. Але без зростання економічної активності в місті розв'язати проблеми у соціальній сфері міста набагато складніше.

Наявність суперечливості векторів сталого розвитку міста ставить під великий сумнів одночасне досягнення соціальних, економічних та екологічних цілей, що зумовлює необхідність вирішення важливого завдання в управлінні сталим розвитком міста – визначення пріоритетності векторів сталого розвитку міста. Тому архітектура сталого розвитку міста має виявити збалансоване відношення між зазначеними векторами сталого розвитку міста. «Ціна» розстановки пріоритетності векторів сталого розвитку міста може бути високою як у позитивному, так і негативному сенсі. Розстановка пріоритетності векторів сталого розвитку міста є фактично першим за складністю завданням управління цим об'єктом розвитку.

Розстановка пріоритетності векторів сталого розвитку міста має не довгостроковий, а, радше, середньостроковий характер. В міру досягнення цілей сталого розвитку міста за пріоритетним вектором первинна розстановка пріоритетності векторів має корегуватися. При встановленні пріоритетності векторів сталого розвитку міста необхідно враховувати вихідний стан економічної, соціальної та екологічної підсистем соціально-економічної системи «місто».

У загальному вигляді очевидно здається пріоритетність сталого розвитку міста за економічним вектором. Адже в Україні спонтанно сформувалася містоцентрична економічна модель розвитку, за якою до уведення воєнного стану в країні приблизно 70 % ВВП створювалося у великих промислових містах сходу та півдня¹⁷.

Проте сталий розвиток міста за економічним вектором не можна ототожнювати з поняттями, які близькі до розвитку, до деякої міри синонімічні і характеризують окремі види розвитку або розвиток певних об'єктів – експлікацією, генезисом, еволюцією, діахронією.

¹⁷ Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. URL: <https://data.gov.ua/dataset/cf0f1189-141b-4492-a359-32b941384030>

Найчастіше розвиток економіки міста ототожнюють з економічним зростанням, яке становить собою збільшення масштабу економічної підсистеми соціально-економічної системи «місто» або збільшення результатів її функціонування переважною мірою завдяки екстенсивним і значно рідше інтенсивним чинникам, що відображається у зміні кількісних параметрів економічної підсистеми, які не супроводжуються якісними змінами в ній. Зазначене зовсім не принижує ролі зростання економіки міста. Так, Г. Молотч взагалі додержувався думки, що «...економічна суть розвитку... міста... полягає у зростанні. Спільний інтерес у зростанні переважає над усіма іншими потенційними цілями (якщо вони взагалі є). Ідеологія зростання є найбільш сильним обмежувачем щодо можливих варіантів міського розвитку в соціальному та економічному плані»¹⁸. Хоча дещо пізніше Л. Логан та Г. Молотч ще наприкінці минулого століття зауважили, що наслідками політики зростання міста є посилення нерівності у громаді міста¹⁹.

Результативність сталого розвитку міста за економічним вектором спроможна позитивно вплинути на розвиток за супроводжуваними його соціальним та екологічним векторами, зокрема забезпечити зміну рівня комфортності проживання мешканців міста, але одночасно спроможна викликати і проблеми у сталому розвитку міста за цими векторами, зокрема погіршити екологічний стан міста.

Доречно зауважити на особливості розвитку міста за економічним вектором в його сталому зростанні:

по-перше, у місцевій владі дуже незначні ресурси для розвитку економіки міста, як правило, до відання органів міської влади належить встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків комунальних підприємств, а також заслуховування звітів про роботу їхніх керівників;

по друге, вирішальна роль у створенні сприятливих умов для розвитку суб'єктів підприємництва, стимулювання інноваційності підприємництва, його екологічної орієнтації належить державі (велика сукупність законів та підзаконних актів, норми яких іноді є суперечливими).

Зміни, що становлять сутність сталого розвитку міста за соціальною складовою, мають переважною мірою спрямовуватися на поетапне створення «розумного міста» (Smart City), яке є результатом інтеграції

¹⁸ Molotch H. The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place. *American Journal of Sociology*. 1976. № 82 (2). P. 309-332. URL: <https://web.ics.purdue.edu/~hoganr/SOC%20602/Spring%202014/Molotch%201976.pdf>

¹⁹ Logan L. R., Molotch H. L. *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkeley London : University of California Press, 1987.

інформаційних технологій та систем безпеки в інфраструктуру сучасного міста, або першочергове впровадження головних елементів «розумного міста».

Розумне місто – це єдина система, в якій органічно взаємопов’язані міські комунікації, інформаційні технології передачі даних та пристрої IoT (інтернет речей). Метою створення «розумного міста» є покращення управління містом, благоустрій міського середовища, забезпечення безпеки, підвищення привабливості міста для бізнесу та проживання²⁰.

Привабливість міста є одним з концептів концепції створення розумного міста. Операціоналізація цього та інших концептів здійснюється за допомогою сучасних технологій та сервісів, які дуже активно та результативно вже використовуються в містах України.

Поняття «привабливість міста» є мультилатеральним, тобто різнобічним, багатогранним, багатоплановим. Зміст цієї категорії відображає природні особливості міста, соціально-психологічний стан та культурні здобутки спільноти, яка там мешкає, комфортність проживання у місті (якість транспортної інфраструктури, водопостачання, діяльність поліції та особисте відчуття безпеки), можливість знайти достойно оплачувану роботу.

До війни український тижневик «Фокус» склав Рейтинг найкомфортніших міст України. У 13-у Рейтингу (2021 р.) статус найкомфортнішого міста України здобув Тернопіль, друге місце в рейтингу посів Івано-Франківськ, а трійку лідерів замкнув Хмельницький. Київ опинився на сьомому місці, Львів – на п’ятнадцятому²¹. Крім традиційних економічних, освітніх та екологічних показників при побудові Рейтингу враховано і суб’єктивне сприйняття мешканцями своїх міст. Зрозуміло, що за воєнні роки такий Рейтинг не складався, адже характеристики привабливості міста змінилися, головною з них стала воєнна безпека (відсутність обстрілів або мінімізація їхніх наслідків), практично втратили актуальність такі характеристики як природні особливості та культурні здобутки спільноти міста, зате посилилася актуальність результативності пошуку роботи.

Сталий розвиток міста за соціальним вектором до деякої міри впливає на привабливість міста для проживання: мешканці міста

²⁰ Горошко М. Що таке «розумне місто» і чи вдасться Україні перейняти світовий досвід?. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/11/27/234336/>

²¹ Тернопіль посів перше місце у рейтингу найкомфортніших міст України 2021. URL: <https://focus.ua/uk/ratings/495315-rejting-komfortnosti-gorodov-ukrainy-2021>

хочуть дихати свіжим повітрям, без шкоди для здоров'я відпочивати на водоймах міста, пити чисту воду тощо.

У сталому розвитку міста за соціальним вектором зміни мають відбуватися за двома напрямками: в політиці поведінки з відходами підприємств міста зі шкідливим виробництвом (відходи I класу – надзвичайно небезпечні, наприклад, прилади, що містять ртуть, відходи III класу – помірно небезпечні, наприклад, моторні масла) та в організації переробки твердих побутових відходів.

Контроль поведінки з відходами підприємств міста зі шкідливим виробництвом, контроль за раціональним використанням, відтворенням і охороною природних ресурсів, правопорушеннями у надкористуванні, забрудненні атмосферного повітря тощо належить до компетенції державних органів (Державна екологічна інспекція України, Спеціалізована екологічна прокуратура, створена наказом генерального прокурора від 23.04.2021 № 25щц у структурі Офісу Генерального прокурора з утворенням у структурі обласних прокуратур спеціалізованих екологічних прокуратур на правах відділів (управління)²²). Ці органи мають повноваження проводити перевірки підприємств, виявляти порушення, накладати штрафи відповідно до законодавства, здійснювати організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях з порушення екологічного законодавства.

Загалом в державі спостерігаються помітні зрушення в екологічному законодавстві (наприклад, 18.09.2023 № 10066 Верховною Радою ухвалено проект закону України «Про упаковку та відходи упаковки», 09.07.2023 набув чинності Закон України «Про управління відходами» від 20.06.2022 № 2320-IX), чого не можна спостерігати в діяльності місцевих органів влади та органів самоврядування в Україні, до компетенції яких належать організація збору, транспортування та оброблення твердих побутових відходів. Ситуація з обробленням твердих побутових відходів в Україні вирішується як і у минулі часи – 93 % сміття в Україні опиняється на сміттєзвалищах – так простіше, але водночас небезпечніше, відсортовується лише 4 % відходів. За оприлюдненими оцінками в Україні 6 тисяч легальних сміттєзвалищ загальною площею майже 9 тис. га. і близько 30 тисяч нелегальних сміттєзвалищ, які утворюються біля кожного міста²³.

²² Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора від 05.07.2023 № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text>

²³ Не тренд, а необхідність: чому важливо сортувати відходи. URL: <https://ecolog-ua.com/news/ne-trend-neobhidnist-chomu-vazhlyvo-sortuvaty-vidhody>

Отже, у сфері сортування та перероблення твердих побутових відходів практично у всіх містах України ситуацію немає підстав вважати благополучною, розв'язання цієї проблеми є нагальним для забезпечення сталого зростання міст попри ускладнення пошуку територій для будівництва сміттєпереробних заводів через правові або географічні обмеження, протести місцевих спільнот проти будівництва сміттєпереробних заводів через страх перед забрудненням навколишнього середовища або виникненням проблем зі здоров'ям, відсутність значних інвестицій, які держава або місцеві органи влади не завжди готові інвестувати в цю інфраструктуру.

Таким чином, сталий розвиток сучасного міста, що має здійснюватися за економічним, соціальним та екологічним векторами шляхом внесення відповідних взаємопов'язаних, узгоджених та ресурсно забезпечених змін, є складним процесом, що потребує не лише тривалого часу, а й значних витрат фінансових ресурсів, які у міській владі у більшості випадків відсутні. Але проблеми та перешкоди у здійсненні змін за економічним, соціальним та екологічним векторами не обмежуються зазначеним, їхня природа складніша, заслуговує на повніше розкриття і обов'язково має бути врахована в організаційному оформленні сталого розвитку міста – відповідних програмах, проєктах або сценаріях.

2. Суперечливий характер взаємодії у соціально-економічній системі «місто»

Місто належить до складних динамічних соціально економічних систем, в якій постійно відбуваються керовані та некеровані зміни, що зумовлено низкою особливостей таких систем.

Соціально-економічні системи «місто» різняться за низкою ознак (масштаб, динаміка розвитку тощо), що формує їхні особливості. Серед тих, що найяскравіше проявляються у процесі сталого розвитку міста, доречно звернути увагу на такі.

Розмаїття численних елементів соціально-економічної системи «місто».

Елементи соціально-економічної системи «місто» численні, одні з них організаційно оформлені, мають чітку компетенцію (власні (самоврядні) і делеговані повноваження), інші, як правило, не мають організаційного оформлення.

До організаційно оформлених елементів соціально-економічної системи «місто» належать:

міська рада народних депутатів – представницький орган міста;

міська державна адміністрація, до повноважень якої належить розроблення проєктів програм соціально-економічного розвитку міста

і подання їх на затвердження міській раді, забезпечення виконання програм та звітування перед міською радою про їхнє виконання (Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV);

військові адміністрації, створені у період воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII) та військово-цивільні адміністрації відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015 № 141-VIII – тимчасові державні органи, які формуються указом Президента України та діють на визначеній главою держави території України як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії росії;

територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (територіальні відділення Антимонопольного комітету України, Державної аудиторської служби України, Державної податкової служби, Державного казначейства України, Пенсійного фонду України, Державної міграційної служби України та ін.);

неприбуткові організації зі статусом юридичної особи, що надають послуги для суспільного споживання, зі створення системи соціального самозабезпечення громадян та для ін. цілей відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2021 № 4572-VI (наприклад, агенції регіонального розвитку, утворені відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII);

заклади вищої освіти та організації НАН України, що розташовано у місті, лікувальні заклади;

громадські організації та громадські спілки, що створюються для задоволення економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів, для вирішення спільних проблем та відстоювання спільних інтересів громадян;

засоби масової інформації – платформи і канали, які збирають, обробляють та поширюють інформацію для масових та локальних аудиторій, використовуючи різноманітні технічні засоби (газети, журнали, радіостанції, телеканали, інформаційні служби, онлайн-видання тощо).

Організаційно оформлені елементи соціально-економічної системи «місто» мають законодавчу підставу діяльності, чітко окреслені повноваження та компетенції.

До організаційно неформованих елементів соціально-економічної системи «місто» належать:

численні суб'єкти підприємницької діяльності недержавної форми власності, різного розміру, що займаються різноманітними видами економічної діяльності;

групи мешканців міста, утворені за різними ознаками: за віком (пенсіонери, молодь), за районом проживання у місті, за особливими потребами (наприклад, люди з особливими потребами, багатодітна родина, молоді батьки, громадські активісти).

Постійна взаємодія елементів соціально-економічної системи «місто»

Розмаїття елементів соціально-економічної системи «місто», кожен з яких виконує свої функції, за концептами структурного функціоналізму Т. Парсонса²⁴ слугує підставою визнання її функціональною системою, однією з головних відмітних рис якої є активна безперервна взаємодія елементів за всіма векторами сталого розвитку міста. Саме визнання соціально-економічної системи «місто» функціональною системою закладає підґрунтя визначення міста реальною, природною, відкритою, динамічною соціально-економічною системою²⁵.

З позицій об'єктивно-онтологічного підходу саме безперервна взаємодія елементів у соціально-економічній системі «місто», які функціонують як єдине ціле, незважаючи на відмітності властивостей, забезпечує цілісність системи. Безперервність процесу взаємодії елементів соціально-економічної системи «місто» слугує підставою для внесення змін, які мають забезпечити сталий розвиток міста. Динамічна система є сприятливіша до змін в її структурі, ніж статична.

Взаємодія елементів соціально-економічної системи «місто» щодо сталого розвитку міста має характер інтерацій, тобто соціальний характер. Саме соціальний характер взаємодії елементів системи зумовлює існування такої її властивості як здатність до самоорганізації та саморегулювання. Тому пояснення природи взаємодії елементів соціально-економічної системи «місто» у сталому розвитку міста має виходити з концептів теорій соціальної взаємодії – теорії соціальної дії Юргена Габермаса²⁶, теорії обміну на макрорівні П. Блау²⁷, фундаментом якої є біхевіоризм, та концепції поведінкової парадигми

²⁴ Parsons T. *The Social System*. UK : Routledge, 2013. 636 p. С. 129.

²⁵ O'Connor J., McDermott Ia. *The Art of Systems Thinking: Essential Skills for Creativity and Problem Solving*. Thorsons Pub, 1997. 288 p. С. 12.

²⁶ Габермас Ю. *Постметафізичне мислення*. / пер. з нім. В. Купліна. Київ : Дух і літера, 2011. 280 с.

²⁷ Blau P. M. A Macrosociological Theory of Social Structure. *The American Journal of Sociology*. 1977. Jul., Vol. 83, no. 1. P. 26–54.

(люди поводяться інакше, ніж це прогнозує класична економічна теорія з її припущенням раціональності та егоїстичності)²⁸.

Отже, саме взаємодія елементів соціально-економічної системи «місто» є і основою її існування, і рушійною силою не лише функціонування, а й сталого розвитку міста.

З позиції постійної взаємодії елементів соціально-економічної системи «місто» сталий розвиток міста має виходити з того, що:

взаємодія між елементами соціально-економічної системи «місто» є процесом, що ніколи не зупиняється;

зв'язки між елементами соціально-економічної системи «місто» нерівнозначні;

елементи соціально-економічної системи «місто» неоднорідні;

єдність багатьох елементів та системи в цілому має суперечливий характер, який виявляється в аналізі соціально-економічної системи конкретного міста;

при визнанні рівності елементів соціально-економічної системи «місто» на кожному відрізку часу значущість кожного з них може змінюватися.

Взаємодія елементів соціально-економічної системи «місто» має якраз виражені особливості:

поведінка кожного елемента системи формується під впливом поведінки інших елементів;

поведінка одного елемента системи спроможна суттєво змінити поведінку її інших елементів;

характер взаємодії елементів системи зумовлений не лише їхніми офіційними повноваженнями, а й позицією посадових осіб, наділених певними компетенціями, які одночасно є носіями інтересів окремих елементів системи;

взаємодія елементів системи не зводиться лише к обміну інформацією, результатами праці, ресурсами та ін., а й визначається ступенем задоволення інтересів елементів за результатами такого обміну.

Суперечності у взаємодії елементів соціально-економічної системи «міста»

Відмітними рисами функціональної системи, за Т. Парсонсом²⁹, є не лише активна взаємодія її елементів, а й наявність суперечностей різного масштабу та характеру у цій взаємодії. Тому соціально-

²⁸ Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ : Наш формат, 2021. 464 с. С. 73.

²⁹ Parsons T. The Social System.

економічна система «місто» як функціональна система, яка організована логічно і раціонально, оскільки кожен елемент виконує свою функцію, знає свою роль і правила взаємодії з іншими елементами, функціонує не без конфліктів. Конфлікти є і іноді дуже масштабні.

Підґрунтям взаємодії елементів соціально-економічної системи «місто» у сталому розвитку міста є прагнення кожного з них задовольнити у цій взаємодії власні інтереси, які формулюють та ухвалюють рішення щодо їхнього задоволення посадові особи. Наслідком такого прагнення є виникнення конфлікту інтересів в ухваленні рішень щодо сталого розвитку міста, які за характером доцільно поділити та такі групи:

домінування власного уявлення посадової особи про сталий розвиток міста. Формулювання інтересів елементів соціально-економічної системи «місто» стосовно її сталого розвитку виходить з власних оцінок посадових осіб доцільності змін за економічним, соціальним та екологічним векторами розвитку, домінуванням в ухваленні рішень принципу економічної доцільності, професійними знаннями та досвідом (або його відсутністю), власним баченням сталого розвитку міста, а також особливостями особистості посадової особи (схильність до ризику, готовність узяти на себе відповідальність, вміння відстоювати власну позицію та ін.). Домінування власного уявлення посадової особи про сталий розвиток міста іноді має місце навіть там, де рішення мають ухвалюватися колективно;

непереборність різності інтересів елементів соціально-економічної системи «місто» стосовно її сталого розвитку, прикладом яких можуть стати рішення органів міської влади, що скеровані на задоволення інтересів міста в цілому, які категорично не сприймаються суб'єктами малого підприємства міста, або дозвіл міської влади на забудову певної території у місті, що утискає інтереси мешканців цього району. Кожна зі сторін такого конфлікту впевнена у своїй правоті, на користь якої має біль-менш серйозні аргументи, а тому не має бажання шукати компроміс або відмовитися від своїх вимог. Такий конфлікт інтересів явно не йде на користь сталого розвитку міста, зменшує його динаміку та позначається на його результативності;

прагнення посадової особи до неправомірного задоволення у першу чергу власних інтересів, навіть на шкоду інтересам того елемента соціально-економічної системи «місто», чиї інтереси посадова особа має відстоювати (використання майна, інформації або можливостей в особистих цілях).

За концептами теорії обміну у взаємодії щодо змін у соціально-економічній системі «місто» потенційні учасники сталого розвитку міста за його векторами сподіваються обміняти свої можливі витрати

(або навіть втрати) на можливі винагороди, зокрема у вигляді задоволення власних інтересів. Адже інтерес (або вигода у термінології теорії взаємодії) є підґрунтям, часто неоголошеною причиною співробітництва (кооперації) в економіці. Тому саме переплетіння та збалансованість інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» у контексті її сталого розвитку утворюють фундамент взаємодії елементів.

Але збалансованість інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» (і не лише у контексті сталого розвитку міста) є ідеальним станом сукупності інтересів, чого майже неможливо досягти в реальному управлінні містом.

Соціально-економічна система «місто» є антропоною, тобто керованою, в якій різноманітні рішення, в тому числі і щодо змін за векторами сталого розвитку міста, ухвалюють посадові особи міського управління в межах своєї компетенції. Проте посадові особи ухвалюють «правильні рішення» лише з погляду теорії раціонального вибору – економічної теорії, яка розглядає раціональну поведінку індивідів. Відповідно до теорії раціонального вибору раціональна людина має самоконтроль і не піддається впливу емоційним чинникам.

У практиці життя ситуація дещо інша, і її переконливіше пояснює теорія поведінкової економіки³⁰, яка прагне пояснити, чому люди (і посадові особи у тому числі) ухвалюють певні рішення з урахуванням власних інтересів, оцінок та бачення перспектив розвитку міста, подій та процесів, що в ньому відбуваються. Тим більш, що оцінка будь-якого об'єкта – системи, явища, процесу, його результатів або перспектив тощо завжди суб'єктна та суб'єктивна. І рішення щодо сталого розвитку міста не є винятком.

Необхідність збалансованості інтересів у соціально-економічній системі «місто».

Збалансованість інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» з тією чи іншою мірою є підґрунтям результативності процесу сталого розвитку міста.

Збалансованість інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» у контексті сталого розвитку міста значно ускладнюється різноспрямованістю інтересів та прихованістю реальних інтересів, невизначеністю очікувань (винагород або задоволення інтересів), орієнтацією посадових осіб, що представляють інтереси елементів соціально-економічної системи «місто», не лише на їхнє задоволення, але й у низці випадків на задоволення власних інтересів.

³⁰ Талер Р. Поведінкова економіка.

Все це зумовлює складне перетинання реальних та приховуваних інтересів потенційних учасників сталого розвитку міста та власних інтересів їхніх посадових осіб.

Різниця інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» у контексті сталого розвитку міста зумовлена їхньою нерівністю у цьому процесі як за масштабом участі, так і за отримуваними вигодами у формі задоволення інтересів.

В наукових уявленнях сьогодення розвиток складних систем, тобто відкритих й здатних до самоорганізації, неможливий без суперечностей, що його супроводжують, і зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю цих утворень, а також відмінностями інтересів елементів соціально-економічної системи «місто»³¹. Однією з форм прояву таких суперечностей є конфлікт інтересів елементів соціально-економічної системи «місто» щодо її сталого розвитку, тобто збалансованих змін, які необхідно внести до системи за економічним, соціальним та екологічним векторами. Найчастіше такі конфлікти виникають:

між органами міського самоврядування та органами державної влади, адже низку змін у соціально-економічній системі «місто» за векторами сталого розвитку міста органи міського самоврядування можуть здійснити з дозволу, за допомогою або спільно з органами державної влади. Не завжди запропоновані органами міської влади зміни за векторами сталого розвитку міста знаходять схвалення в органах державної влади, особливо якщо йдеться про фінансову підтримку державою таких змін. Така ситуація спостерігалася і до війни (наприклад, до Державного фонду регіонального розвитку не завжди надходили кошти у запланованому обсязі). У 2023 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 31.03.2023 № 9165 кошти цього фонду передано на розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання;

між публічним (органи державної та міської влади) та приватним (бізнес) секторами в управлінні містом: органи державної та міської влади мають інституційні підстави управління, зокрема володіють правом на управління сталим розвитком міста, а бізнес є власником необхідних, перш за все, фінансових ресурсів. Сталий розвиток міста неможливий ані у відсутності інституційних підстав, ані у відсутності фінансових ресурсів, але перебувають ці складові забезпечення сталого міста у різних «власників»;

³¹ Артюх Г. О. Концепції міста в працях вчених-урбаністів чиказької школи.

між органами міського самоврядування та громадськими організаціями через різне бачення необхідних для сталого розвитку змін у місті, небажання жодної зі сторін сприйняти аргументи іншої, яке призводить до ультимативної поведінки учасників конфліктів, надання переваги радикальним методам розв'язання конфліктів на кшталт мітингів біля будівель влади;

між органами міського самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності (особливо великими, середніми за розміром або з унікальним виробництвом) через різність поглядів на отримання ними вигоди у вигляді задоволення власних інтересів завдяки участі у змінах, що мають забезпечити сталий розвиток міста;

між органами міського самоврядування та громадськістю в особі громадських активістів через різність поглядів на зміни за соціальним, економічним та екологічним векторами сталого розвитку міста (наочний приклад – протести громадських активістів перед Київською міською державною адміністрацією з приводу припинення витрачання коштів міського бюджету на явно необов'язкові об'єкти в умовах воєнного стану);

між суб'єктами підприємницької діяльності та громадськими організаціями, громадськістю з приводу руйнування історичних будівель, забудови зелених зон та ін.

Отже, за Р. Дарендорфом, у соціально-економічній системі «місто» завжди має конфлікт інтересів елементів, зокрема щодо сталого розвитку міста, основою якого є не просто протилежність інтересів та суперечливість відносин елементів системи, а глибокі відмінності їхніх інтересів³². Подолати такі відмінності вдається далеко не завжди, що і до деякої міри пояснює існування у вітчизняних містах одних незавершених змін, спрямованих на сталий розвиток міста, і не дозволяє завершити або навіть розпочати інші зміни.

Управління сталим розвитком міста не може бути результативним без знання інтересів елементів соціально-економічної системи «місто», намагання їх певним чином узгодити, уявлення про міру незбігу інтересів та його наслідків. Адже сталий розвиток міста є об'єктом управління у новітній науковій системі «міський менеджмент», яка незважаючи на широкий перелік проблем у місті та їхню гостроту, лише починає формуватися за результатами вже наявних результатів наукових досліджень (наприклад³³).

³² Dahrendorf R. *The Modern Social Conflict: An Essay on the Politics of Liberty*. University of California Press, 1990. 219 p.

³³ Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста: аналіз характерних рис. *Вчені записки університету КРОК*. 2021. № 4 (64). С. 182–192.

Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Т. 4. № 20. С. 82–92.

ВИСНОВКИ

Проблематика сталого розвитку міст України є дуже актуальною, у публікаціях з цього приводу висловлюються різні думки і обґрунтовуються різноманітні позиції. Але спільним є опис майбутнього якісно нового стану міста шляхом здійснення змін за векторами сталого розвитку, досягнення консенсусу у громаді міста щодо змін, врахування, узгодження та збалансування інтересів різних елементів соціально-економічної системи «місто», що потребує розуміння сутності та особливостей сталого розвитку міста, його всебічного обґрунтування та створення відповідного інструментального базису.

У наш час практично всі міста України – і великі, і маленькі – оприлюднюють розроблені стратегії сталого розвитку. Ознайомлення зі стратегіями сталого розвитку кількох міст України надає підстави для таких висновків:

стратегії розвитку розроблено з різним ступенем конкретності, в них доволі чітко проглядається орієнтація на зростання, а не на розвиток міста;

у стратегіях плановані зміни подано у загальному вигляді, не показано очікувані зміни за кожним вектором сталого розвитку, взаємозв'язок змін майже не проглядається;

практично не приділено уваги інтересам потенційних учасників процесу розвитку міста. За умовчанням вважається, що вони мають раціональну поведінку і візьмуть участь у здійсненні змін для переходу соціально-економічної системи «місто» до якісно нового стану;

відсутні механізми реалізації концептів стратегії;

немає чіткого опису участі в реалізації стратегії основних груп стейкхолдерів із числа владних інституцій, бізнесу, організацій громадянського суспільства;

слабо враховано особливості міста, що сприяють посиленню його привабливості з боку різноманітних груп – інвесторів, туристів, молоді, підприємців тощо;

не можна вважати інноваційними зміни, які плануються у стратегіях, або способи здійснення цих змін;

у стратегіях не приділено уваги негативним наслідкам змін у соціально-економічній системі «місто», що можуть виникнути через певні обставини.

Зазначені положення щодо результатів аналізу стратегій сталого розвитку кількох міст України свідчать про необхідність посилення теоретичного базису у вигляді подальшого розвитку теорії сталого розвитку у контексті його міського планування. Вихідними положеннями стратегії сталого розвитку має бути чітке уявлення про сутність соціально-економічної системи «місто», її елементи, їхні

інтереси та можливості міста задовольнити їх, а також сучасні тенденції сталого розвитку міст у світі, адаптовані до особливостей функціонування соціально-економічної системи «місто» в Україні. Так, у наш час у розвинених країнах активно здійснюється перехід до поліцентричної структури міського простору (зокрема, ідея мера Парижа пані Анн Ідальго про поліцентричність міста («місто 15 хвилин»)), яка передбачає розвантаження міста від непродуктивного транспортного трафіку та підвищити рівень комфортності проживання у місті³⁴), а тому доцільно розглянути можливості його використання як основи сталого розвитку великих міст в Україні. Тоді сталий розвиток міст України може бути спрямований на перетворення міста на поліфункціональну територію, на якій нової якості у нових формах можуть набути бізнес-структури, надання соціальних послуг та стан довкілля.

Отже, втілення до діяльності міської влади в Україні реально результативного сталого розвитку міст ще перебуває на початковому етапі і для цього багато мають зробити і науковці і практики.

АНОТАЦІЯ

Розглянуто генезу понять «розвиток», «сталий розвиток». Показано актуальність досліджень сталого розвитку міста (міста є центрами економічної активності, культури, місцем формування ідентичності та спільноти). Визначено зміст поняття «сталий розвиток міста».

Місто як специфічний об'єкт розвитку є складною соціально-економічною самодостатньою системою, здатною до саморозвитку, створеною людиною для облаштування своєї життєдіяльності і адаптованою до її потреб. Сталий розвиток міста досягається завдяки планованим керованим та контрольованим змінам позитивного характеру за трьома векторами – економічним, соціальним та екологічним. Показано причини суперечливості векторів сталого розвитку міста. Надано принципи сталого розвитку міста.

Проаналізовано елементи соціально-економічної системи «місто», взаємодія яких має характер інтеракцій і є основою існування системи та рушійною силою її функціонування та сталого розвитку. Природу взаємодії елементів соціально-економічної системи «місто» у сталому розвитку та суперечливий характер взаємодії пояснено з використанням концептів теорій соціальної взаємодії.

³⁴ Федорів П. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>

Головним завданням управління сталим розвитком міста є забезпечення збалансованості інтересів всіх елементів соціально-економічної системи «місто» у контексті сталого розвитку міста, що значно ускладняється різноспрямованістю інтересів елементів системи, конфліктом інтересів посадових осіб, що зумовлює складне перетинання реальних та приховуваних інтересів стейкхолдерів сталого розвитку міста та суперечливість інтересів, формою прояву якої є конфлікт інтересів.

Література

1. Адо П. Що таке антична філософія? / пер. з франц. С. Л. Йосипенка. Київ : Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Артюх Г. О. Концепції міста в працях вчених-урбаністів чиказької школи. *Вісник Львів. ун-ту*. Сер. соціол. 2008. Вип. 2. С. 347–351. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1848/1911>
3. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. URL: <https://data.gov.ua/dataset/cf0f1189-141b-4492-a359-32b941384030>
4. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / пер. з нім. В. Купліна. Київ : Дух і літера, 2011. 280 с.
5. Горошко М. Що таке «розумне місто» і чи вдасться Україні перейняти світовий досвід? URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/11/27/234336/>
6. Загальні коефіцієнти природного руху населення за типом місцевості по регіонах у 2021 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/z_koef/arh_zk_prn.html
7. Кошелюк М., Томан у. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості. Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/rozyvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>
8. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу. Київ : ЦУЛ, 2006. 572 с.
9. Мозговий А. А. Сталий розвиток міст: передумови та суперечності. Сталий соціально-економічний та екологічний розвиток: від теорії до практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 13–14 листоп. 2014 р. Дніпропетровськ, 2014. С. 58–61.
10. Не тренд, а необхідність: чому важливо сортувати відходи. URL: <https://ecolog-ua.com/news/ne-trend-neobhidnist-chomu-vazhlyvo-sortuvaty-vidhody>
11. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія. Харків : АДВАTM, 2010. 352 с.

12. Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора : наказ Генерального прокурора від 05.07.2023 № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text>

13. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>

14. Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста: аналіз характерних рис. *Вчені записки університету КРОК*. 2021. № 4 (64). С. 182–192. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-182-192>

15. Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Т. 4. № 20. С. 82–92. DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-04-82-92>

16. Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ : Наш формат, 2021. 464 с.

17. Тернопіль посів перше місце у рейтингу найкомфортніших міст України 2021. URL: <https://focus.ua/uk/ratings/495315-rejting-komfortnosti-gorodov-ukrainy-2021>

18. Федорів П. Київ – не новий Берлін. Що таке критична теорія міста. *Mistosite*. URL: <https://mistosite.org.ua/en/articles/kyiv-ne-novyi-berlin-shcho-take-krytychna-teoriia-mista>

19. Федорів П. Розвиток українських міст: нові межі – нові можливості. *Mistosite*. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/rozvytok-ukrainskykh-mist-novi-merezhi-novi-mozhlyvosti>

20. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

21. About GRI. URL: <https://www.globalreporting.org/about-gri/>

22. Blau P. M. A Macrosociological Theory of Social Structure. *The American Journal of Sociology*. 1977. Jul., Vol. 83, № 1. P. 26–54. URL: https://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:00000000-5489-62fb-ffff-ffffd5fe3dc8/5.2_blau.pdf

23. Dahrendorf R. *The Modern Social Conflict: An Essay on the Politics of Liberty*. University of California Press, 1990. 219 p.

24. Logan L. R., Molotch H. L. *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkeley London: University of California Press, 1987.

25. Molotch H. The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place. *American Journal of Sociology*. 1976. № 82 (2). P. 309–332. URL: <https://web.ics.purdue.edu/~hoganr/SOC%20602/Spring%202014/Molotch%201976.pdf>

26. O'Connor J., McDermott Ia. *The Art of Systems Thinking: Essential Skills for Creativity and Problem Solving*. Thorsons Pub, 1997. 288 p.

27. Park R. E. The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. *American Journal of Sociology*. 2015. Vol. 20. No. 5. P. 577–612.

28. Parsons T. *The Social System*. UK : Routledge, 2013. 636 p.

29. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

Information about the authors:

Gerasyenko Larysa Volodymyrivna,

PhD in Law, Professor,

Head of the Department of Economic Security and Financial

Investigations,

Police Colonel,

National Academy of Internal Affairs

1, Solomenska square, Kyiv, 03035, Ukraine

Kozachenko Ganna Volodymyrivna,

Dr. sci. (economy), Professor,

Professor at the Department of Economic Security and Financial

Investigations

National Academy of Internal Affairs

1, Solomenska square, Kyiv, 03035, Ukraine